

KOPP
MÁRIA
ÉV | 2022

KOPP MÁRIA PÁLYÁZAT

TUDOMÁNYOS DÍJ

1. helyezett

Rusu Szidónia – Vita Emese

Erdélyi magyar doktoranduszok a szakmai és magánéleti boldogságkeresés útjain

A társadalom egésze, így a fiatal kutatók és doktorandusz hallgatók számára is egyre nagyobb kihívást jelent a szakmai életben és a magánéletben való helytállás, a boldogságot ígérő testi-lelki egyensúlyi állapot megteremtése a posztmodern társadalmi körülmények között. A fokozatszerzés, majd a biztos állás elérésére irányuló törekvések, a szűkös lehetőségek és a kielezett verseny közepette a doktoranduszok jelentős része fokozottan és folyamatosan szembesül a bizonytalansággal, a projekt alapú munkák generálta feszültségekkel, miközben a családi- és szociális élet területein is szeretne kiteljesedni, boldog életet élni. A doktoranduszok speciális helyzete abból is adódik, hogy a tudásintenzív foglalkozással összhangban, körükben többen tekintenek munkájukra hivatásként, illetve inkább tekintik a munkát pozitív identitásformáló tényezőnek, ebből kifolyólag pedig kevésbé határolják el a tanulást/munkát a magánélettől, ami gyakran kiegészítéshez vezet, vagy az egyes életterületek közötti feszültség érzetét kelti bennük.

Ezeknek a kölcsönhatásoknak a leírására sokféle elméleti és empirikus megközelítést kínál a szakirodalom, melyek közül tanulmányunk szempontjából a munka-család kölcsönhatások minőségi aspektusát (spillover) és a konfliktusos megközelítést tartjuk elsősorban említésre érdemesnek. A széles körben elterjedt spillover arra utal, hogy az egyik életterületről a másikra pozitív vagy negatív hatások terjednek át. Ezek lehetnek érzelmi, attitűddel kapcsolatos hatások, értékek, képességek, viselkedések.¹ A munka-család konfliktus értelmezhető negatív spillover hatásként, de vannak pozitív hatások is, amelyek a két terület gazdagításáról, vagy akár a könnyítéséről szólnak.² Itt érdemes megemlíteni azokat a magyar vonatkozású eredményeket is, amelyek azt támasztották alá, hogy a család erőforrásként jelenik meg az egyén és a szűkebb környezet számára, és ezek a kötelékek (pl. párkapcsolat) a testi-lelki jóllét befolyásolásán túl a munkapiacra való részvételre is hatást gyakorolnak.³

¹Martinengo, G. (2007): *Gender differences and similarities in the work-family interface. The importance of considering family life stages.* Elérés: <https://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2210&context=etd>; 2022/03/28.

²Rantanen, J. (2008): *Work-family interface and psychological well-being. A personality and longitudinal perspective.* Elérés: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19200/9789513934255.pdf?seq; 2022/03/07>.

³Engler, Á. (2017). *A család mint erőforrás.* Budapest, Gondolat Kiadó.

A két terület konfliktusos megközelítésének egyik szempontja a hiánnyal kapcsolatos hipotézist alkalmazza, mely szerint az idő és energia mint szűkös erőforrások jelennek meg a munka-család közötti zérőösszegű játszmában. De itt említhetjük a szerepkonfliktus elméletét is, amely azt hangsúlyozza, hogy a társadalmi szerepek ellentmondásos elvárásokat fogalmaznak meg az egyének irányába, és így például a munka és család területéhez kapcsolódó elvárások kölcsönösen kizárják egymást. Greenhaus és Beutell különbséget tett a konfliktus irányára között, elhatárolva a munkahelyfüggő és a családfüggő konfliktust. Előbbiről akkor beszélhetünk, amikor a munka okoz feszültséget a családi élet terén, utóbbinál pedig pont fordított a helyzet, ez esetben a családi életnek lehetnek negatív hatásai a munkára nézve.

A doktoranduszok körében végzett kutatásunk során célkitűzésünk az volt, hogy feltérképezzük, miként gondolkodik az erdélyi magyar értelmiségiek eme speciális csoportja a tanulás/munka valamint a családi élet viszonyáról, hogyan éli meg

a doktori életpálya fokozatszerzés előtti szakaszát és ennek milyen hatása van jóllétre nézve. Összességében kutatásunkat két fő téma mentén határoztuk meg, a munka-magánéleti és a jólléttel kapcsolatos tényezőkre szerettünk volna rávilágítani, de ezek, mint az elméleti felvezetésben is láthattuk, nem válnak élesen szét egymástól.

Ebben a tanulmányban elsősorban a hallgatók jóllétére irányuló kutatási eredményeinket mutatjuk be a boldogság- és elégedettségérzettel összefüggésben. Tanulmányunkban a kutatás empirikus adatainak bemutatására helyezzük a fő hangsúlyt. Az első részben a kutatás módszertani tudnivalóit és a célcsoport általános jellemzőit ismertetjük. Ezt követően eredményeinket két fő téma mentén strukturáljuk: először a doktoranduszi pálya és a jólléttel szoros összefüggésben lévő elégedettség mutatókra vonatkozó fontosabb eredményeket prezentáljuk, majd a tanulás/munka és a családdal kapcsolatos elképzelésekről nyújtunk áttekintést. A tanulmányt összeggzéssel és a következtetések levonásával zárjuk.

A kutatás kontextusa, módszertana

A romániai felsőoktatási intézmények magyar tan nyelvű doktori iskoláinak megalakulása óta egyre több magyar fiatal szerez szülőföldjén PhD fokozatot. Az erdélyi magyar doktoranduszok egyrészt szülőföldjük egyetemei által működtetett doktori iskolákban, másrészt magyarországi, határon túli intézményekben végzik tanulmányaikat, ugyanakkor olyanok is vannak, akik kettős doktori képzésben vesznek részt.

Az erdélyi magyar doktoranduszok számát, minél pontosabb és széleskörű szocio-demográfiai ismérveiket, valamint a tudományos világban és a munkaerőpiacon betöltött helyzetüket illetően nagyon kevés pontos adattal rendelkezünk, mivel az egyetemeken nem etnikai bontásban vannak jegyezve a hallgatók, így pontos számukat illetően

csupán feltételezésekkel, és az egyes doktori iskolák által közölt, lokálisan elszórt adatokkal rendelkezünk.

A doktoranduszok helyzetéről 2013-ban készült egy online felmérés Arany Metszés 2013 néven, melyben a külhoni (nem magyarországi születésű) magyar doktoranduszokat vizsgálták: erdélyi, szlovákiai, vajdasági, kárpátaljai magyar doktoranduszokat. A Romániában vagy máshol tanuló, erdélyi származású magyar doktoranduszok számát körülbelül 489-re becsülték, a kérdőívet pedig 160-an töltötték ki.⁶ Az Arany Metszés panel-kutatást 2019-ben is megismételték, ahol az erdélyi kitöltők száma megközelítőleg 90 volt. A Romániai Magyar Doktorandusok és Fiatal Kutatók Szövetségének jelenlegi becslések szerint

⁴Greenhaus, J. H. – Powell, G. N. (2003): *When work and family collide: Deciding between competing role demands. Organizational Behaviour and Human Decision Process*, 90 (2), 291–303.

⁵Greenhaus, J. H. – Beutell, N. J. (1985): *Sources and conflict between work and family roles. Academy of Management Review*, 10: 76–88.

⁶Székel, T. – Dániel, B. – Talpas, B (2013): *Erdélyi magyar doktorandusz hallgatók életpálya vizsgálata. Elérés: <https://adoc.pub/erdelyi-magyar-doktorandusz-hallgatok-eletpalya-vizsgalata-1.html>; 2022/04/03.*

az erdélyi magyar PhD hallgatók száma megközelítőleg 350–400 között van.

Saját kutatásunkban módszertani szempontból kvantitatív megközelítést alkalmaztunk, online kérdőív formájában, a doktori iskolák, doktori témavezetők és doktoranduszok szisztematikus megkeresésével. Az online kérdőíves kutatás népszerűsítésére több módon került sor: egyrészt a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a Sapientia EMTE, a Partiumi Keresztény Egyetem, az orvosi, a műszaki és művészeti egyetemek magyar doktorátus vezetőinek megkeresésével, másrészt több erdélyi, fiatal kutatókat és doktoranduszokat összefogó szervezet, ösztöndíjprogram közreműködésével, valamint a személyes kutatói és ismeretségi, informális hálózatok bevonásával. Az adat-

felvétel 2021 májusa és augusztusa között zajlott. A változatos és sokrétű kampány ellenére a célcsoportot nagyon nehéz volt elérni, és a tervezettnél kevesebb válaszadót sikerült megnyerni a kérdőív kitöltéséhez.

A kérdőívet 126 doktorandusz töltötte ki, viszont a válaszadás nem volt azonos mértékű az összes kérdéstömbnél.⁷ Adatainkat nem tekinthetjük reprezentatívnak, hanem inkább pilot-jellegűnek, mivel nem állnak rendelkezésünkre megbízható és széleskörű információk az erdélyi magyar doktorandusz hallgatók háttéradatairól, pontos paramétereiről. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy az eredmények témánk szempontjából fontos és releváns kérdésekre adnak választ, és további kutatások kiindulópontjaként szolgálhatnak a jövőben.

Az erdélyi magyar doktoranduszok általános helyzete, jellemzői

Tanulmányunk első részében ismertetjük a kutatási célcsoport általános helyzetét és bemutatjuk őket a főbb szocio-demográfiai ismérvek mentén úgy, mint tudományterületi kötődésük, jogviszonyuk, lakóhelyük, szüleik és partnereik legmagasabb iskolai végzettsége, lakhatási körülményeik. Ebben a részben a legfontosabb motiváló tényezőkről is adunk egy rövid áttekintést, mindazon tényezőkről, amelyek segítik a doktori iskolában, a doktoranduszi életpályán való megmaradását az érintetteknek.

Ahogy az 1. táblázatból láthatjuk, a válaszadók túlnyomó többsége helyileg Kolozsváron folytatja doktori tanulmányait Erdélyben, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem valamely doktori iskolájában. A kitöltők között felülreprezentáltak a társadalomtudományi és művészeti szakirányon résztvevők. Körülbelül egyharmaduk másodéves (27%), valamivel kevesebben (25%) harmadévesek voltak a kitöltés pillanatában, az első évesek pedig 22 százalékát tették ki a mintának, és jellemzően 2017–2020 között kezdték meg tanulmányaikat. A válaszadók között kétszer annyi a női doktorandusz, mint a férfi (66 vs. 34 férfi), ami jelentheti a felsőoktatásban résztvevők „elnőiesedését is”,

főleg a humán- és társadalomtudományi területeken, ugyanakkor a nők magasabb válaszadási hajlandóságáról is árulkodhat.⁸ Adatbázisunkban a válaszadók átlagéletkora 32,3 év volt. Életkörülményeikről elmondhatjuk, hogy többségük (58,6%) ebben az életszakaszban társával, párjával él együtt. Életvitelszerűen további 6,5 százalék a szüleivel, 2,7 családtagokkal, 12,4 lakótársakkal, barátokkal, és 19,5 százalék feltehetően egyedül vagy egyéb lakhatási formában él.

A doktori pálya elérésének valószínűsége minimális az alacsonyan képzett családok gyermekei számára, de még a szakiskolát végzett szülők gyermekei közül is 12–20 százalék jut el doktori képzésbe. A szülők iskolázottsága igen fontos szelekciós kritériuma a doktoranduszi életpályán való elindulásnak. A 2. táblázatban a szülők végzettsége mellett ismertettük a partnerek végzettségét is. Ebből jól láthatóan kiderül, hogy úgy az apák, mint anyák több mint egynegyede főiskolai, egyetemi vagy annál magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, a doktori végzettséggel rendelkezők száma az apák esetében 4,2 százalék, az anyák esetében pedig 2,6 százalék. A partnerek esetében alapvetően a felsőbb végzettségi kategóriák reprezentációját

⁷Ez egyrészt az online kérdezési formának tudható be, másrészt pedig a feltételes jellegű kérdéseknek (például amelyek csak a párkapcsolatban élő válaszadókra vonatkoztak).

1. táblázat: Az erdélyi magyar doktorandusz-hallgatók általános ismérvei (%) végzettsége (%)

Tudományterület	
társadalomtudományok, művészet	68,4
természettudományok	15,4
műszaki tudományok	3,4
egyéb	12,8
A település, ahol a doktori iskolát végzi	
Kolozsvár	77,4
Marosvásárhely	7,3
Temesvár	0,8
Magyarország	10,5
egyéb	4,0
A képzés formája	
fizetési (önköltséges)	16,1
államilag támogatott, nem ösztöndíjas	27,4
államilag támogatott, ösztöndíjas	53,2
egyéb	3,2

A hallgató jogviszonya	
aktív jogviszony	63,9
időszakosan felfüggesztett jogviszony	3,4
meghosszabbított hallgatói státusz	28,6
egyéb	4,2
Állandó lakhely	
faluközség	13,0
város	37,8
megyeszékhely	49,2

látjuk: 36,9 százalék főiskolával vagy egyetemi végzettséggel rendelkezik, 41,7 százalék mesterivel, illetve 7 százalék doktori végzettséggel, ami jól mutatja az iskolázottság szerinti homogénia érvényre jutását a partnerválasztásban.

2. táblázat: Szülők és partner legmagasabb iskolai végzettsége (%)

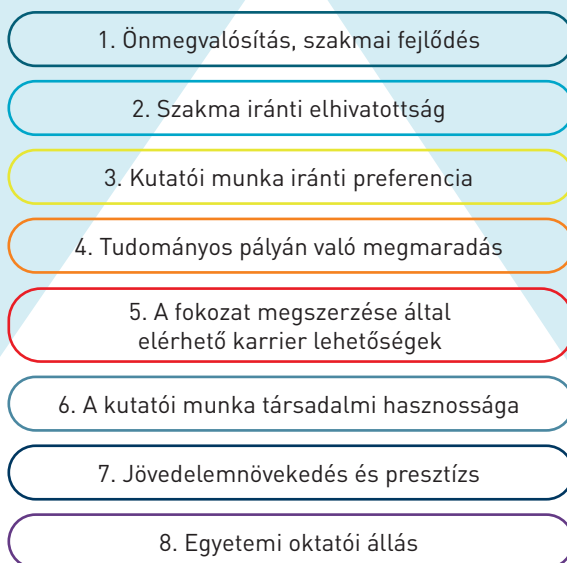
Iskolai végzettség	Édesapa/ nevelőapa	Édesanya/ nevelőanya	Társ/ partner
8 osztály vagy kevesebb	2,1	2,1	0,0
szakiskola, középiskola érettségi nélkül	20,1	11,5	3,2
szakiskola, középiskola érettségivel	27,0	38,7	7,6
technikum, posztliceális	14,3	11,5	1,3
főiskola, egyetem	27,0	25,7	36,9
mesteri	5,3	7,3	41,4
doktori	4,2	2,6	7,0
egyéb	0,0	0,5	2,5

⁸A doktoranduszpopulációról pontos nemi eloszlási adatok hiányában mindkét magyarázatnak ugyanakkora jelentőséget tulajdonítunk.

Amikor arra kértük a válaszadókat, hogy rangsorolják a legfontosabb motivációs tényezőket, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy beiratkozzanak a doktori iskolába, kiviláglott, hogy a doktoranduszok életében, szükségleteik hierarchiájának csúcsán áll az önmegvalósítás és a szakmai fejlődés iránti igény. Ezt követően legtöbbször az elhivatottságot és a kutatói munka szeretetét jelölték meg, a doktori iskolába való beiratkozás legfontosabb mo-

tíválóiként. A doktoranduszok elmondása alapján a doktori képzésbe történő beiratkozást legkevésbé a szakmával járó jövedelemnövekedés és presztízs, továbbá az egyetemi oktatói pályán való elhelyezkedés motiválta, amiből arra következtethetünk, hogy az anyagi természetű értékek itt másodlagos szereppel bírnak. A doktoranduszok által megjelölt sorrendet az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra: Doktorira való beiratkozással kapcsolatos motivációk

A doktoranduszok jólléti mutatói

A kutatás egyik alappillére a jólléti dimenziók feltárására irányult, mely magába foglalja mind a mentális, mind pedig a fizikai egészségi állapotot. A jóllét mutatóinak vizsgálatakor egy adaptált kérdéssorral dolgoztunk, vagyis egy összegző tanulmány alapján⁹ alakítottuk ki a jóllét mutatóinak külső faktorait (szupervízió, személyes/szociális élet, tanszéki struktúra és szocializáció, anyagi/megélhetőségi lehetőségek), valamint belső faktorokat is (motiváció, íráskészség és szabályozási stratégiák, akadémiai identitás, önértékelés és

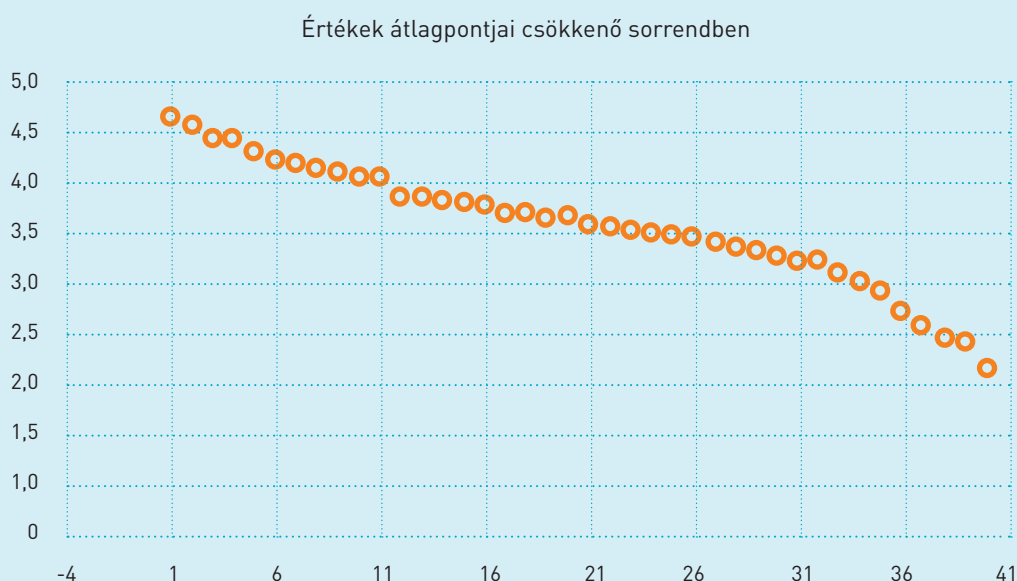
hatékonyság) figyelembe vettük (lásd 1. Melléklet). A kutatás során tehát egy 40 értékből álló skálán kérdeztük meg azt, hogy a doktoranduszok mely tényezőket tartják fontosnak a doktori program alatt, melyek azok, amelyek segítik a doktoranduszi pályán való megmaradásukat. Ahogyan a 2. ábrán és a hozzáfűzött magyarázó jegyzéken is láthatjuk, a doktoranduszok nagyrésze fokozottan érdeklődik az általa kutatott téma iránt (4,63 átlag), a hallgatók nyitottak a témavezető által adott visszajelzésekre (4,55 átlag). Megítélésük

⁹Sverdlík, A. et al. (2018): *The PhD experience: a review of the factors influencing doctoral student's completion, achievement, and well-being*. *International Journal of Doctoral Studies*, 13.

szerint képesek önálló munkavégzésre a program során (4,39 átlag), másfelől viszont az derült ki, hogy aligha akadtak olyanok, akik pályafutásuk alatt tanszéki finanszírozású tanulmányokat, tudományos cikkeket írtak (1,84 átlag). Az is megállapítható, hogy a doktoranduszok nagyrésze sze-

rint a doktori tanulmányok negatív hatással voltak az egészségükre, illetve a szociális kapcsolataikra. A szervezeti életben való részvétel kapcsán elmondhatjuk, hogy a legtöbben nem tagjai semmiféle, a doktoranduszokat összefogó érdekképviselői szervezetnek (2,17 átlag).

2. ábra: Egyes külső és belső motivációs tényezők átlaga csökkenő sorrendben
(ahol 1 – egyáltalán nem értek egyet, 5 – teljes mértékben egyetértek)

1. Érdekel a téma, amit kutatok.	9. Készülök a témavezetői ülésekre
2. Nyitott vagyok a témavezetőm által adott visszajelzésekre.	10. Tiszteletben tartom a témavezetőmmel megbeszélt ütemtervet.
3. Képes vagyok az önálló munkavégzésre a doktorim során.	11. Hasznosnak érzem a doktori kutatásomat.
4. A témavezetőm támogató jelleggel kommunikál velem.	12. Kellően motiváltnak érzem magam a doktori program véghezvitelére.
5. Mindig újraolvasom a szövegrészt, amit írtam.	13. Értem és meg is tudok felelni a tanszéki elvárásoknak.
6. A témavezetőmmel hasonló munkaértékeink vannak.	14. A témavezetőm mentorálási feladatokat is betölt.
7. Rendelkezem a doktorim befejezéséhez szükséges kompetenciákkal.	15. Jó íráskészséggel rendelkezem.
8. Nyíltan és gyakran tudok kommunikálni a témavezetőmmel.	16. Van lehetőségem ismerkedni más doktoranduszokkal is.

17. Gyakran veszek részt tudományos tevékenységekben.	29. Nehézséget okoz számomra a doktori tézis írása.
18. Általában jó kapcsolatot ápolok az akadémiai szféra többi tagjával.	30. A tudományos közösség teljes értékű tagjának érzem magam.
19. Kellő információt kapok a tanszéki és doktori iskolák elvárásairól.	31. Ismerem a doktoranduszi pályán megjelenő anyagi lehetőségeket.
20. Tisztában vagyok a doktori munkám, kutatásom finanszírozási lehetőségeivel.	32. A doktori program alatt a társadalmi/szociális életemre kevesebb időt fordítottam.
21. Hatékony vagyok a doktori munkámban.	33. Főként informális kommunikáció révén jutok hozzá az információkhoz a doktoranduszi kötelezettségeimmel kapcsolatosan.
22. Doktoranduszi pályafutásom alatt már részesültem kutatási támogatásokban.	34. A doktori munka strukturálatlanságai miatt kevésbé vagyok motivált.
23. Főként formális kommunikáció révén jutok hozzá infókhoz a doktoranduszi kötelezettségeimre vonatkozóan.	35. Nehézséget okoz számomra a doktori tézis szerkezetének meghatározása.
24. Hozzáférek a doktoranduszi pálya alatt elérhető anyagi lehetőségekhez (ösztöndíjak, kutatási támogatások).	36. Félek, hogy a doktori program miatt lemaradok valamilyen társasági eseményről (baráti találkozó).
25. Úgy érzem, hogy haladok a doktoranduszi életpályámon.	37. Inkább többszerzős, kollaboratív írásokat preferálok.
26. Időnként azt érzem, hogy nem tudom megbeszélni a tanulmányi kérdéseimet a családommal vagy barátaimmal.	38. Része vagyok a doktoranduszként összefüggő érdekképviselői szervezeteknek, hallgatói osztályoknak (pl. RODOSZ, DOSZ stb.)
27. A doktori program alatt az egészségi állapotomra kevesebb időt fordítottam.	39. Alkalmatlannak érzem magam a doktori tanulmányokban való részvételre.
28. A doktori program befejezése után jó kilátásaim vannak az elhelyezkedésre.	40. A doktoranduszi pályafutásom alatt írtam már tanszéki finanszírozású cikkeket.

A 40 értéket adatsűrítés, főkomponens elemzés során kilenc faktorba tömörítettük (lásd 2. Mel-

léklet), melynek következtében az alábbi faktorstruktúra rajzolódott ki (3. ábra).

3. ábra: Doktoranduszi jóllétet meghatározó motivációs faktorok adatsűrítés után

Belső motivációs faktorok

- akadémiai identitás/önértékelés
- tudatosság és strukturáltság
- készségek értékelése
- pozitív jövőkép

Külső motivációs faktorok

- szupervízió
- anyagi lehetőségek és tanszéki struktúra
- tanszéki elvárások
- akadémiai kommunikáció
- kollaboratív írás
- személyes szociális élet

A fenti faktorokat az elemzés következő fázisában az általános elégedettségi mutatókkal vetettük össze. A legerősebb korrelációs együttható a személyes szociális élet (-0,397) és az ideális élet között állapítható meg (4. táblázat). Az erdélyi doktoranduszok körében végzett felmérésünk alátámasztotta, hogy a fiatal, pályakezdő kutatók, szociális életük és egészségügyi helyzetük terén is megfizetik a kutatói életpályán való megmaradás árát, vagyis ezeken a területeken tudatosan vagy tudattalanul hátrányt szenvednek azért, hogy szakmai téren teljesíthessenek. Miközben az ideális élettel kapcsolatos elgondolások egy kiegyensúlyozott munka-tanulás-magánélet közötti fel-

osztást feltételeznek, ahol a magánéleti dimenzióban a szociális élet különböző aspektusai is egyensúlyban vannak, a doktoranduszok által elgondolt ideális élet negatívan korrelál szociális életükkel. Ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy az akadémiai identitás és az önértékelés pozitívan korrelál a különböző elégedettségi mutatókkal, ami jól mutatja, hogy a doktoranduszi életpálya nem csupán munka, hanem életforma, erőteljesen hivatástudattal átítatott szakma. Természetesen hozzá kell tennünk, hogy ezek nem teljeskörű ok-okozati modellek, hiszen számos más tényező is befolyásolhatja a doktoranduszi elégedettséget, valamint a jólléti mutatókat.

4. táblázat: Elégedettségi mutatók és jólléti tényezők korrelációs együtthatói

Változók		Változók
Élettel való megelégedettség		Akadémiai identitás/önértékelés
	Korrelációs együttható	0,323*
	Szignifikanciaszint	0,008
Kitűnő életkörülmények		Készségek értékelése
	Korrelációs együttható	-0,324*
	Szignifikanciaszint	0,007
Ideális élet		Személyes szociális élet
	Korrelációs együttható	-0,397**
	Szignifikanciaszint	0,001
Kitűnő életkörülmények		Pozitív jövőkép
	Korrelációs együttható	0,251*
	Szignifikanciaszint	0,04
Minden fontosat megkaptam, amit akartam		Akadémiai identitás/önértékelés
	Korrelációs együttható	0,348*
	Szignifikanciaszint	0,00
Ha újra leélhetném az életem, szinte semmin sem változtatnék		Akadémiai identitás/önértékelés
	Korrelációs együttható	0,189**
	Szignifikanciaszint	0,00
Mindig megszerezni, amit kívánsz, megvenni, amit akarsz		Személyes, szociális élet
	Korrelációs együttható	-0,263**
	Szignifikanciaszint	0,03

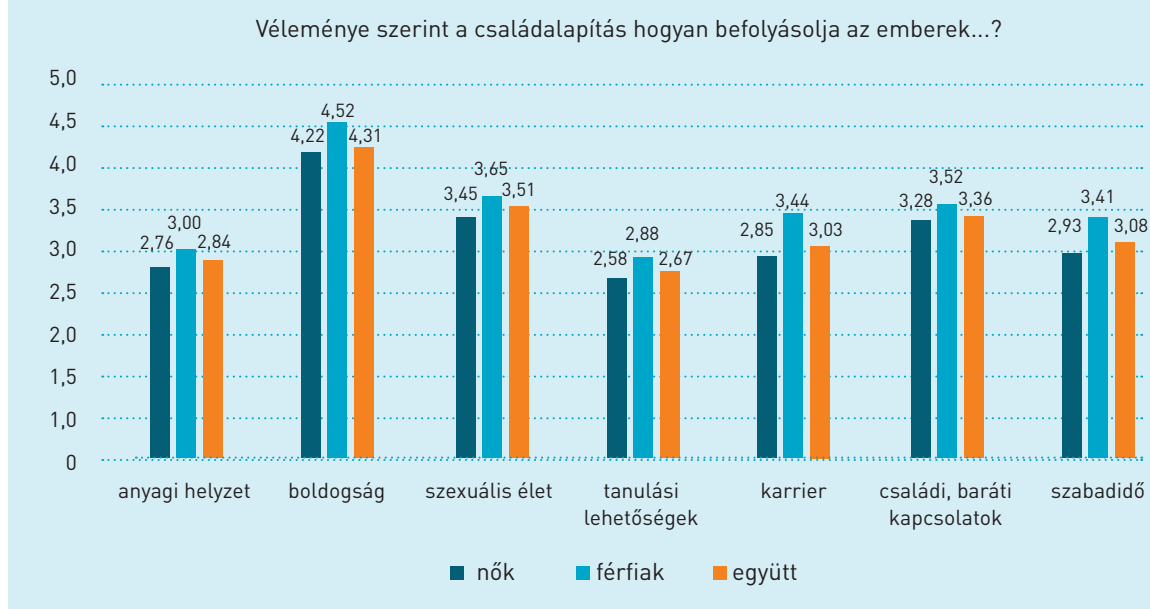
Tények és vélemények a doktoranduszi munka – magánélet világáról

Elemzésünk soron következő részében először a munka és magánélet összeegyeztetésének percepciójáról adunk áttekintést, majd azt vizsgáljuk meg, hogy a gyakorlatok szintjén milyen pozitív, semleges vagy negatív irányú változásokat tapasztaltak a doktoranduszok életük különböző területein, azt követően, hogy megkezdték doktori tanulmányaikat.

A PhD hallgatók átlag fölé (2,83 átlagpontszám¹⁰) helyezik magukat a család-, munka, illetve tanuláscentrikusság képzeletbeli skáláján, ami azt jelenti, hogy nem állnak annyira távol az egyensúlyra törekvő szemlélettől, de a többség a családtól távolabb, és a munkához közelebb helyezte el magát. A nők közelebb helyezték magukat a családhoz, míg a férfiak a munkához (2,74 vs. 2,96). Párkapcsolattípus szerint a leginkább egyensúlyra törekvő szemlélet a házasságban élőkéről mondható el (2,66), míg a legerőteljesebb munkacentrikusság a párkapcsolattal rendelkező, de külön élő (LAT), továbbá az élettársi viszonyban élő válaszadókat jellemezi (3,15 és 2,97 átlag). A gyermekkel

rendelkezők szignifikánsan közelebb helyezkednek a családi élethez (2,58), mint a gyermekektelenek (2,99). A munkához/tanuláshoz való nagyobb mértékű közelség azonban nem kizárólag arra vezethető vissza, hogy jelentős arányban még tanuló fiatalokról van szó, hiszen a válaszadók életében szorosan összekapcsolódik a tanulás és a munka. Ezt már a következő kérdésszettől tudjuk, amelyben azt vizsgáltuk, hogy milyen módon hat a családalapítás az élet különböző területeire (a munkahelyi karrierre, a tanulási lehetőségekre, az anyagi helyzetre, a boldogságra, a szexuális életre, a családi-baráti kapcsolatokra és a szabadidő-töltési lehetőségekre). A családalapítás következményeként a legnagyobb hátrányt az anyagiak, a tanulási lehetőségek és a karrier terén látják a doktoranduszok, a karrier miatti hátrány pedig elsősorban a nőket érintené (4. ábra). A családalapítás legpozitívabb hozadéka a boldogságérzetre lenne, és inkább pozitívan hatna a szexuális életre, továbbá a személyes kapcsolatokra, vélték a hallgatók.

4. ábra: A családalapítás hatása az élet különböző területein, a férfi és női hallgatók percepciójában (átlagértékek, ahol 1 – nagymértékben rontja, 5 – nagymértékben javítja)

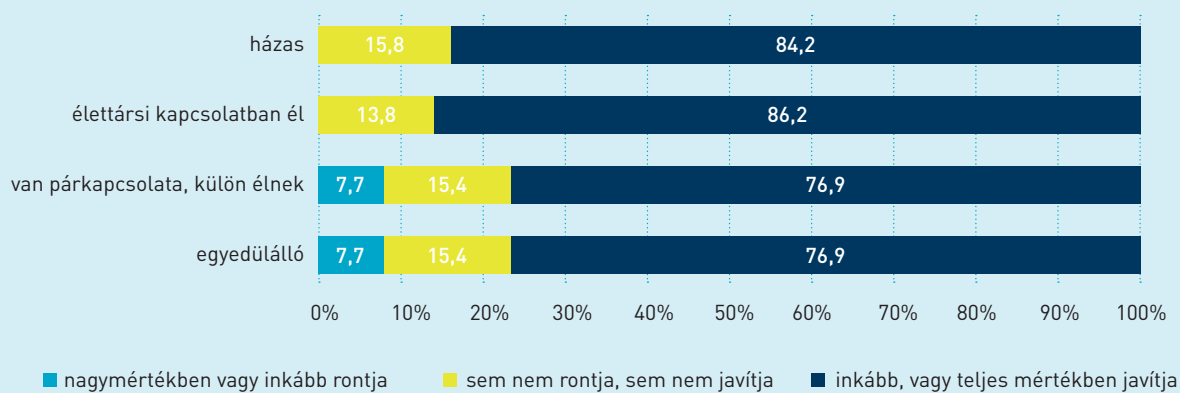

¹⁰A kérdés arra vonatkozott, hogy hol helyeznék el magukat a hallgatók aszerint, hogy a családi életnek vagy a munkának van nagyobb szerepe az életükben. A bemutatott átlagértékek egy 1–5-ig terjedő skálán értelmezendők, ahol 1 – inkább a családi életnek, magánéletnek van nagyobb fontossága, 5 – a tanulásnak, hivatásnak, munkának van fontosabb szerepe a hallgatók életében.

A családalapítás boldogságérzetre gyakorolt pozitív hatása családi állapot szerint szignifikánsan különbözik a hallgatók tartós párkapcsolattal rendelkező tagjai és az egyedülállók, valamint a különélő párkapcsolatban lévők vonatkozásában. Utóbbiak egy kisebb, bár nem elhanyagolható

csoportja (kb. 8 százalék) úgy véli, hogy a családalapítás kedvezőtlenül befolyásolná a boldogságát, miközben ennek lehetősége a párban élőknel, vagyis az élettársi kapcsolatban élő és házas válaszadóknál fel sem merül (lásd. 5. ábra).

5. ábra: A családalapítás boldogságérzetre gyakorolt hatása a családi állapot függvényében
(Kérdés: Véleménye szerint a családalapítás hogyan befolyásolja az emberek boldogságát?
1-es: nagymértékben rontja/korlátozza, 5-ös: nagymértékben javítja.)

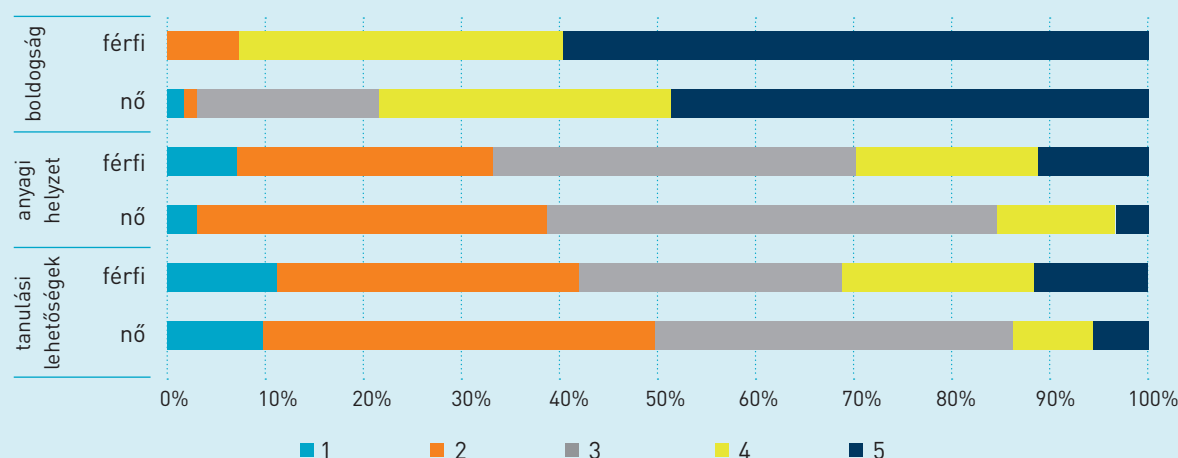

Összességében vizsgálva a doktoranduszok véleményét a családalapítás hatásairól, kijelenthetjük, hogy ennek legnagyobb hátrányát a tanulásra, legpozitívabb hozadékát pedig a személyes boldogságra nézve látják (5–6 ábra). A válaszadók közel fele (47,7 százalékuk) vélekedett úgy, hogy a gyermekvállalás inkább vagy nagyon rontaná a tanulási lehetőségeket, ez pedig nagymértékben megmagyarázza azt, hogy a jelenleg doktori képzésben

résztevők többsége bár tartós kapcsolatban él, háromnegyedük gyermektelen.

A társadalmi státus vagy érvényesülés egyes területein mindazonáltal eltérő hatásokat valószínűsítenek a megkérdezettek: míg a tanulásra nézve csaknem fele látja többé vagy kevésbé hátráltatónak a gyermekvállalást, bő egyharmaduk (37,3 százalék) inkább a gyermek anyagi természetű költségeit látja jelentősnek.

6. ábra: A családalapítás hatása a tanulási lehetőségekre, az anyagi helyzetre és a boldogságra, nemek szerint (%)
(Kérdés: Véleménye szerint a családalapítás hogyan befolyásolja az emberek boldogságát? 1-es: nagymértékben rontja/korlátozza, 5-ös: nagymértékben javítja.)

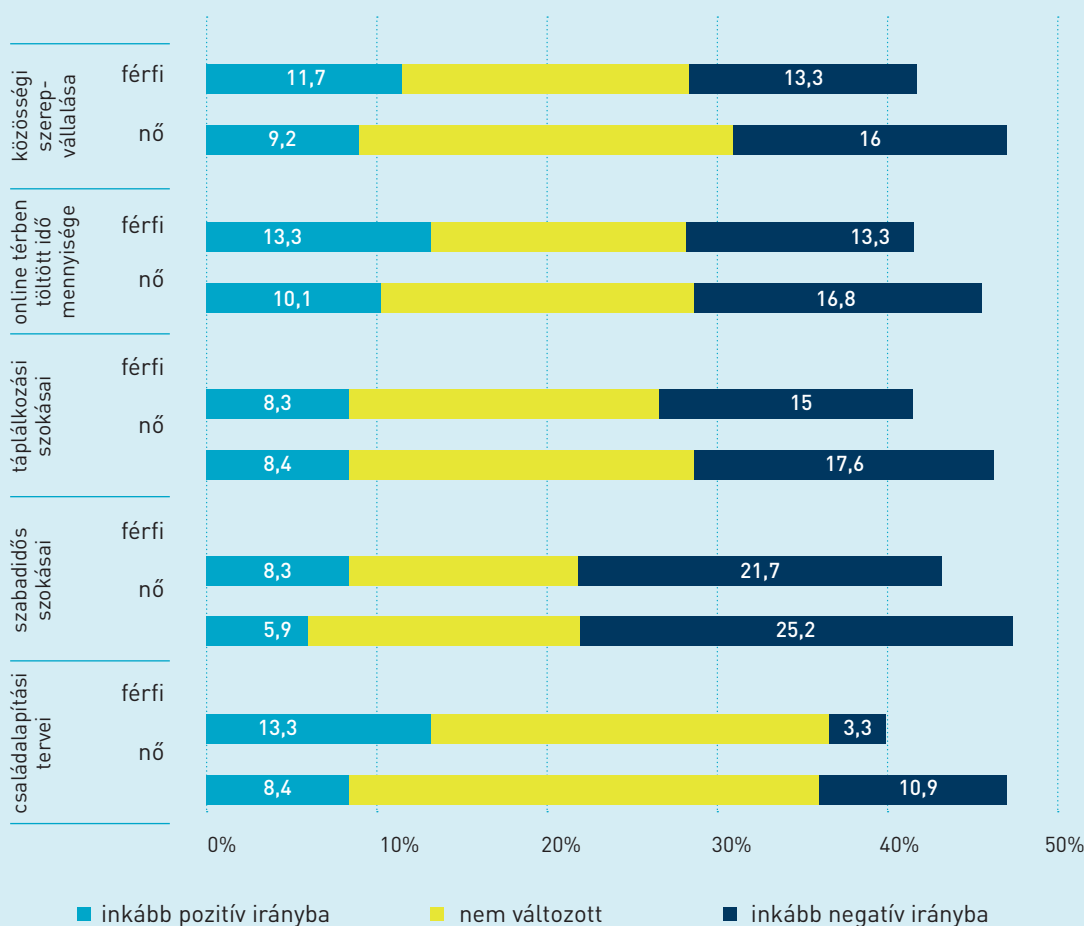

Az alábbiakban, valamelyest fordított logikában, arra a kérdésre keressük a választ, hogy a munka világa, a hivatás hogyan gyűrűzik tovább a magánélet egyes területeire. Ennek a kérdésnek a megválaszolásához arra kértük a válaszadókat, hogy mondják el, a doktori képzés megkezdése óta milyen irányba változott az életük a magánszféra bizonyos dimenzióiban. A doktori tanulmányok megkezdése a családalapítás vonatkozásában eltérő irányban befolyásolta a nők és a férfiak életét. A férfi hallgatók (arányukat tekintve) nagyobb mértékben profitálhattak a doktori képzésből a családi terveik megvalósításakor, mint a nők. Ezzel együtt a női hallgatók közül nemcsak kevesebben érezték azt, hogy a doktori képzés nyomán pozitív irányba változtak a családalapítással kapcsolatos terveik, hanem a férfiakhoz képest, jóval nagyobb arányban mondhatók a képzés „vesztéseinek”, ami a családalapítással kapcsolatos

terveik megvalósítását illeti (lásd: 7. ábra). Az eredmények alapján úgy tűnik, hogy miközben a férfi hallgatók növelni tudták saját „értéküket” a kapcsolatok piacán – és nem mellesleg a munkapiacra is – azáltal, hogy részt vesznek/vettek a doktori képzésben, mindeközben a nők egy jelentős része a családalapítási terveit háttérbe szorításával fizet a karrieraspirációk megvalósításáért.

A magánélet egyéb dimenzióiban a doktori képzés jelentős áldozatokat kíván mindkét nemtől. A képzés hatására a hallgatók egy jelentősebb csoportjának negatív irányba változtak a rekreációs tevékenységei, az online térben töltött ideje, a közösségvállalási tevékenységei és végül, de nem utolsósorban az egészségmagatartása. Természetesen az eredmények nem függetleníthetők attól, hogy az adatfelvétel a Covid-19 idején zajlott, ami jelentősen beszűkíthette a szabadidős tevékenységeket és a feltöltődési lehetőségeket.

7. ábra: A doktori képzés hatásai az egyes életterületekre a férfiak és nők szerint (%)

Összegzés és következtetések

Az erdélyi magyar doktoranduszok körében végzett kutatásunkkal a célcsoporttal kapcsolatos hiányos ismeretekre kívántunk reagálni. Témaválasztásunk során fontos szempontnak tartottuk, hogy az erdélyi magyar doktorandusz hallgatókat olyan kérdésekkel keressük meg, amelyekről korábban nem folyt ilyen szinten társadalmi párbeszéd.

Tanulmányunkban arra a kutatási kérdésre kerestük a választ, hogy milyen jóléti mutatókkal írható le a doktoranduszközösség, melyek azok a külső és belső faktorok, amelyek a doktoranduszok szakmai életpályáját meghatározzák. E kérdés kapcsán megállapítottunk külső és belső motivációs faktorokat, utóbbiak közé soroltuk az akadémiai identitást/önértékelést, a készségek értékelését, a tudatosságot és a strukturáltságot, valamint a pozitív jövőképet. Külső motivációs faktorként a témavezetői szupervíziót, az anyagi lehetőségeket és a tanszéki struktúrát, a tanszéki elvárásokat, az akadémiai kommunikációt, a kollaboratív írást, valamint a személyes és szociális életet soroltuk. Korrelációs elemzéssel rámutattunk az akadémiai identitás/önértékelés és az élettel való megelégedettség szoros kapcsolatára, és megállapítottuk azt is, hogy a pozitív jövőkép és a kitűnőnek ítélt életkörülmények között pozitív korrelációs kapcsolat van. Ezt azzal magyaráztuk, hogy a fiatal kutatók számára a kutatói életpálya nem csupán munka, hanem olyan identitásformáló hivatás, melynek pozitív kimenetelét vizionálva, ahhoz pozitív jövőkép és az élettel való megelégedettség is társul. A doktoranduszi életpálya ugyanakkor nem pusztán pozitív jövőképpel kecsegtet. Az intenzív, tudásalapú munkafolyamatok esetében, ahol a nagyon erős hivatástudat és elköteleződés mellett a családi és szociális életben való részvétel igénye egyszerre jelenik meg, a munka és a magánélet közötti határvonal gyakran elmosódik. Ennek árát a doktoranduszok legfőképpen a szociális életük és az egészségi állapotuk (úgy fizikai, mint pszichés) terén fizetik meg.

Tanulmányunkban külön kitértünk arra, hogy a doktorandusz hallgatók milyen nehézséggel szembesülnek, hogyha a tanulmányaik/hivatásuk, valamint a magánéletük iránt is elkötelezettek.

Úgy gondoltuk, hogy ez a kérdés elméleti szinten és a PhD-t folytató hallgatók mindennapjainak szintjén egyaránt fontos, hiszen az Aranyfűz 2013 összegző kutatásból korábban az derült ki, hogy a doktoranduszok munka-, család-, és gyerekvállalási mintázatai régióként eltérő stratégiákat feltételeznek, Erdélyben például a válaszadók egyharmadának volt már gyereke a doktori program ideje alatt. Az általunk végzett kutatás eredményei ugyanakkor a doktoranduszi életpálya által kínált karrierlehetőségek és a családalapítás közötti konfliktus percepcióját támasztották alá. Érdekes eredmény ez annak tükrében, hogy bár a kérdezettek közel fele házasságban élt, közöttük alig voltak olyanok, akik gyermeket is neveltek. Eredményeink szerint a doktorandusz hallgatók általánosságban az egyensúlyi állapot fenntartására törekednek, ami összecseng a munka-magánéletet övező normatív diskurzussal. A nők inkább a családi élet fontosságát helyezik előtérbe, a férfi hallgatók viszont közelebb helyezik magukat a munka világához. Az is kiderült, hogy a női hallgatók inkább érintettek a munka és magánélet közötti feszültség megélésében, amit jól mutat a kutatás azon eredménye, hogy miközben a nők szakmai előmenetelükre nézve nagyobb arányban ítélik meg pozitívan a doktori képzésben való részvételt, addig a családi terveik megvalósítása tekintetében inkább hátrányba kerülnek a férfi társaikhoz képest. A családi életben való helytállás, a családalapítás mind a nők, mind a férfiak részéről áldozatokat kíván, elsősorban szakmai és anyagi vonatkozásban, de összességében a majdan elérhető/megszerezhető társadalmi pozíciók dimenziójában. Arra viszont e kutatás keretei nem teremtettek lehetőséget, hogy megvizsgáljuk mi áll a családalapítás és karrierpálya közötti feszültség percepcióinak hátterében. Ez annál is inkább egy vizsgálatra érdemes, további kutatási kérdés lehet, mivel az eredmények alapján az a tapasztalat, hogy a családdal rendelkező, szakmailag is elkötelezett hallgatók kevésbé vélik feszültségektől terheltnek a két terület közötti balanszírozást.

1.Melléklet: Doktoranduszok jóllétét befolyásoló tényezők

Faktorok	Referenciák	Eredmények	Itemek
Külső faktorok			
Szupervízió	Cotterall, 2013; De Welde & Laursen, 2008; Gardner, 2009; Gearity & Mertz, 2012; Goldman & Goodboy; Gube et al, 2017; Latona & Browne, 2001; Lin, 2012; McAlpine & McKinnon, 2013; Walsh, 2010; Zhao, Golde, & McCormick, 2007	- a leginkább befolyásoló és a legszélesebb körben kutatott tényező - a nyílt, támogató és gyakori kommunikáció a témavezetővel alapvető fontosságúnak bizonyult a hallgató sikerességében és elégedettségében - Munkaértékek egyezése - Tutorok, szupervizorok kompatibilitása - Témavezetőhöz való illeszkedés befolyásolja a doktorandusz kitartását - Mentorálási szerep – magas szintű elégedettség - Hallgatók szerepe: - ütemterv tiszteletben tartása, ülésekre való felkészülés, nyitott a visszajelzésekre	- Nyíltan és gyakran tudok kommunikálni a témavezetőmmel - A témavezetőm támogató jelleggel kommunikál velem - A témavezetőmmel hasonló munkaértékeink vannak - A témavezetőm mentorálási feladatokat is betölt - Tiszteletben tartom a témavezetőmmel megbeszélt ütemtervet - Készülök a témavezetői ülésekre - Nyitott vagyok a témavezetőm által adott visszajelzésekre
Személyes/ szociális élet	Brown & Watson, 2010; Levecque, Anseel, De Beuckelaer, Van der Heyden, & Gisle, 2017; Longfield et al., 2006; Pocock et al., 2011; Trujillo, 2007; Wellington and Sikes, 2007	- A kiterjedt igényű doktori programok miatt a hallgatók egészsége és társadalmi/ szociális élete gyakran el van hanyagolva - A szabadidő hiánya összefüggésben áll a magas szintű kiégéssel és depresszióval, valamint az alacsony közérzettel - A társadalmi elszigeteltség gyakran a hallgatók időpénzhiányának, valamint az akadémiai életből való kimaradás félelmének a hozadéka, illetve képtelen megbeszélni a tanulmányi kérdéseit a barátaival és a családjával - munka és magánélet egyensúlyhiánya a legerősebb előrejelző a pszichés distressz kialakulásában a doktoranduszi hallgatói körben	- A doktori program alatt az egészségi állapotomra kevesebb időt fordítottam - A doktori program alatt a társadalmi/szociális életemre kevesebb időt fordítottam - Félek, hogy a doktori program miatt lemaradok valamilyen társasági eseményről, baráti találkozóról - Időnként azt érzem, hogy nem tudom megbeszélni a tanulmányi kérdéseimet a családommal vagy a barátaimmal

Faktorok	Referenciák	Eredmények	Itemek
Külső faktorok			
Tanszéki struktúra és szocializáció	Ali & Kohun, 2006, 2007; Barnes & Randall, 2012; Chiang, 2003; Ferrer de Valero, 2001; Gardner, 2007, 2008a, 2008b, 2010; Golde, 1998, 2005; Lovitts, 2001; Nelson & Lovitts, 2001; O'Meara et al., 2014. Shacham & Od-Cohen, 2009; Shulman, 2010; Stubb, Pyhalto, & Lonka, 2011; Weidman, Twale, & Stein, 2001	- tanszéki struktúrák nagy szerepet játszanak a doktorandusz közösségek kialakulásának elősegítésében, hallgatói szocializációs platformok és lehetőségek révén - bár a hallgatói lemorzsolódást gyakran magánügynek tekintik, a tanszéki struktúrák nagy szerepet játszanak a hallgatók doktori programjának a befejezésében, valamint a lemorzsolódásukban is - a doktori tapasztalatokat érintő egyik fő probléma a doktorandusz és a tanszéki elvárások közötti eltérés, mely gyakran a doktoranduszok számára nyújtott elégtelen információból adódik - a doktoranduszok szocializációja a tanszéki kultúrába, a finanszírozási lehetőségek biztosítása, valamint az információk megosztása a legfontosabbnak bizonyultak a doktoranduszok sikeressége szempontjából - a szocializáció szakaszosan történik; bár a modellek változnak, mégis jellemzően magában foglalja az elvárások kommunikációjának kezdeti szakaszát (pl. a tanfolyam során), az informális tanulási szerepelvárások szakasza (pl. az átfogó vizsgálat során), és egy utolsó szakasz, amikor egy az akadémiai identitás kialakul (pl. disszertációs munka során)	- Van lehetőségem megismerkedni más doktoranduszokkal is a doktori program alatt - Érttem és meg tudok felelni a tanszéki elvárásoknak - Kellő információt kapok a tanszéki és a doktori iskolák elvárásairól - Tisztában vagyok a doktori munkám, kutatásom finanszírozási lehetőségeivel (kutatási alapok, ösztöndíjlehetőségek) - Része vagyok a doktoranduszokat összefogó érdekképviselői szervezeteknek, hallgatói osztályoknak (pl. RODOSZ, DOSZ, stb.) - Főként formális kommunikáció révén jutok hozzá információkhoz a doktoranduszi kötelezettségeimmel kapcsolatosan - Főként informális kommunikáció révén jutok hozzá az információkhoz a doktoranduszi kötelezettségeimmel kapcsolatosan - A tudományos közösség teljes értékű tagjának érzem magam

Faktorok	Referenciák	Eredmények	Itemek
Külső faktorok			
Tanszéki struktúra és szocializáció		- minden szakasz egyedi szocializációs kihívásokat támaszt, melyek mindkettőt megkövetelik: a hivatalos és informális kommunikációt egyaránt - azok a doktoranduszok, akik tagozatuk és/vagy tudományos közösségük értékes tagjának tekintik magukat, jobb közérzetről, magasabb érdeklődésről és jobb eredményekről számolnak be - olyan szakmai modellek, mint a kognitív tanoncképzés, sikeresnek bizonyultak a doktoranduszok szocializációjában, valamint az elégedettség és a teljesítmény elősegítésében	
Anyagi lehetőségek	Ampaw & Jaeger, 2012; Barnes & Randall, 2012; Ferrer de Valero, 2001; Golde & Dore, 2001; Gururaj, Heilig, & Somers, 2010	- a természettudományi doktoranduszok arról számolnak be, hogy jobban hozzáférnek az anyagi lehetőségekhez, mint a társadalomtudományok, művészet- és humántudományok doktoranduszai - a pénzügyi lehetőségekhez való jobb hozzáférés nagyobb megelégedettséggel és alacsonyabb lemorzsolódással jár. - a tanszéki finanszírozású cikkek gyakorolják a legnagyobb hatást a doktoranduszok kitartására - a kutatási támogatások gyakorolnak a legnagyobb hatást a doktoranduszok motivációjára a felelősség és az elvárások tekintetében	- Ismerem a doktoranduszi pályán megjelenő anyagi lehetőségeket - Hozzáférek a doktoranduszi pálya alatt elérhető anyagi lehetőségekhez (pl. ösztöndíjak, kutatási támogatások stb.) - A doktoranduszi pályafutásom alatt írtam már tanszéki finanszírozású cikkeket - A doktoranduszi pályafutásom alatt részesültem már kutatási támogatásokban

Faktorok	Referenciák	Eredmények	Itemek
Belső faktorok			
Motiváció	Devos et al., 2017; Geraniou, 2010; Ivankova & Stick, 2007; Leonard, Becker, & Coate, 2005; O'Meara, Knudsen, & Jones, 2013	- sokan a motiváció hiányát említik fő indokként a doktori programból való távozásakor - a doktori munka egyre strukturálatlanabb jellege miatt a doktoranduszok kötelesek önszabályozni a motivációjukat a sikeres befejezés végett - a doktoranduszi motiváció összefüggések számos inter- és intraperszonális tényezőt tartalmaznak, mint például: életkor, személyes célok, szocializáció és a tutorhoz való illeszkedés - a legújabb kutatások arra összpontosítottak, hogy a doktoranduszok miért szereznek diplomát (azaz értékut.), ezek az értékek: belső (pl. érdeklődés) és a külső (pl. foglalkoztathatósági kilátások) között mozognak - azok a hallgatók, akik belső okokból folytatják tanulmányaikat, jobb elégedettségéről és jólétről számolnak be	- Kellően motiváltak érzem magam a doktori program véghezvitelére - A doktori munka strukturálatlanságai miatt kevésbé vagyok motivált - Érdekel a téma, amit kutatok - A doktori program befejezése után jó kilátásaim vannak az elhelyezkedésre
Íráskészség és szabályozási stratégiák	Aitchison, Catterall, J., Ross, P., & Burgin, 2012; Castello et al., 2009; Ferguson, 2009; Florence & Yore, 2004; Kwan, 2008; McAlpine & Amundsen, 2012	- az írást gyakran vizsgálják a folyamatban rejlő érzelmek és stressz tekintetében - kiderült, hogy a negatív érzelmek (pl. csalódottság, zavartság) dominálnak a doktori írás tapasztalatában - A doktori írás öt szakaszban történik: tervezés, átdolgozás, felépítés, kontroll és a hangszín - A kollaboratív írás optimálisabb önszabályozással jár, magasabb a motiváció, több a pozitív érzélem, jobb az írásminőség és magasabb a befejezési arány	- Nehézséget okoz számomra a doktori tézis írása - Nehézséget okoz számomra a doktori tézis szerkezetének meghatározása - Jó íráskészséggel rendelkezem - Inkább a többszerzős, kollaboratív írásokat preferálok - Mindig újraolvasom a szövegrészt, amit írtam

Faktorok	Referenciák	Eredmények	Itemek
Belső faktorok			
Íráskészség és szabályozási stratégiák		- A doktori olvasási folyamat elválaszthatatlanul összefonódik a hatékony írással	
Akadémiai identitás	McAlpine et al., 2009; McAlpine & Amundsen, 2009; Trujillo, 2007	- Az akadémiai identitás a tudományos tevékenységekben való részvétel révén alakul ki (pl. írás, konferenciák, kutatás stb.) - Megállapították, hogy az informális tevékenységek (pl. kortárs interakció) inkább járulnak hozzá az identitás kialakulásához, mint a formálisak	- Gyakran veszek részt tudományos tevékenységekben (pl. írás, konferenciák, kutatások stb.) - Általában jó kapcsolatot ápolok az akadémiai szféra többi tagjaival
Önértékelés	De Welde & Laursen, 2008; Hughes & Kleist, 2005; Longfield et al., 2006	- a doktorandusz önmagával szembeni haragja a PhD folyamat során ingadozik a külső értékelések, az előrehaladás, valamint az önértékelés eredményeként - a doktori tanulmányokban való részvételre való alkalmatlanságot állapították meg, hogy a doktoranduszok küzdelmének a középpontjában áll	- Hasznosnak érzem a doktori kutatásomat - Úgy érzem, hogy haladok a doktoranduszi életpályámon - A doktori tanulmányokban való részvételre alkalmatlannak érzem magam
(Ön)hatékonyság	Forester, Kahn, & HessonMcInnis, 2004; Lambie & Vaccaro, 2011; Litalien & Guay, 2015	- a kutatási önálló munka és hatékonyság összefügg a kutatás iránti érdeklődéssel és termelékenységgel - a meglévő kompetencia erőteljesen megjósolja a lemorzsolódási szándékot a doktoranduszokban - az alacsony hatékonyság az alacsony önálló hatékonysághoz kapcsolódik	- Rendelkezem a doktorim befejezéséhez szükséges kompetenciákkal - Képes vagyok az önálló munkavégzésre a doktorim során - Hatékony vagyok a doktori munkámban

Forrás: Sverdlik, A. et al. (2018): *The PhD experience: a review of the factors influencing doctoral student's completion, achievement, and well-being*. IN: *International Journal of Doctoral Studies* 13/2018. (saját ford.), saját szerkesztés;

2. Melléklet: Főkomponens elemzés: Faktorok

Rotált átviteli mátrix										
	Főkomponens									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kellően motiváltnak érzem magam a doktori program véghezvitelére.	.719	.127	.111	.335	-.029	.090	.210	-.047	.120	-.080
Érdekel a téma, amit kutatok.	.715	-.022	-.147	-.038	-.027	.358	.057	.024	.020	.076
Általában jó kapcsolatot ápolok az akadémiai szféra többi tagjaival.	.694	.160	.293	-.111	.072	-.075	-.094	-.026	-.070	.001
Hasznosnak érzem a doktori kutatásomat.	.688	.093	-.003	.119	-.216	.081	.251	.029	.122	.126
Rendelkezem a doktorim befejezéséhez szükséges kompetenciákkal.	.613	.126	-.097	.245	.032	-.033	-.195	.078	.026	-.365
Úgy érzem, hogy haladok a doktoranduszi életpályámon.	.551	.333	.307	.450	.000	.074	.021	.099	.098	.192
Gyakran veszek részt tudományos tevékenységekben (pl. írás, konferenciák, kutatások stb.).	.535	.102	.318	.145	.257	.114	-.024	-.002	-.208	-.224
Hatékony vagyok a doktori munkámban.	.515	.154	.256	.503	.204	.097	.172	.036	.089	.072
Nyitott vagyok a témavezetőm által adott visszajelzésekre.	.514	.270	-.269	-.174	.138	.217	.244	.213	.193	-.064

Rotált átviteli mátrix										
	Főkomponens									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A tudományos közösség teljes értékű tagjának érzem magam.	.436	.318	.367	.194	-.081	-.121	.233	-.044	.031	.112
Nyíltan és gyakran tudok kommunikálni a témavezetőmmel.	.131	.888	.110	.025	-.083	-.032	.064	-.067	.108	.005
A témavezetőm támogató jelleggel kommunikál velem.	.121	.879	.065	.016	-.108	.096	.040	-.037	-.003	.010
A témavezetőm mentorálási feladatokat is betölt.	.083	.839	.106	.110	.112	-.060	.123	-.110	.192	-.022
A témavezetőmmel hasonló munkaértékeink vannak.	.235	.754	.252	.133	-.067	.223	.080	-.050	-.091	-.006
Tiszteletben tartom a témavezetőmmel megbeszélrt ütemtervet.	.170	.477	-.054	.138	.181	.276	.338	.215	.259	.179
Ismerem a doktoranduszi pályán megjelenő anyagi lehetőségeket.	.078	.119	.843	-.016	-.072	.030	-.023	-.048	.140	-.081
Hozzáférlek a doktoranduszi pálya alatt elérhető anyagi lehetőségekhez (pl. ösztöndíjak, kutatási támogatások stb.)	.105	.250	.751	.089	-.053	.100	.207	-.016	.161	-.037
A doktoranduszi pályafutásom alatt részesültem már kutatási támogatásokban.	.152	.070	.608	-.135	.095	-.048	-.294	-.048	-.270	-.072
Tisztában vagyok a doktori munkám, kutatásom finanszírozási lehetőségeivel (kutatási alapok, ösztöndíjlehetőségek).	-.048	.366	.592	.119	-.123	.170	.302	.209	.107	.166

Rotált átviteli mátrix										
	Főkomponens									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A doktoranduszi pályafutásom alatt írtam már tanszéki finanszírozású cikkeket.	-.072	-.122	.511	.279	.272	-.288	.034	-.011	.072	-.066
Van lehetőségem megismerkedni más doktoranduszokkal is a doktori program alatt.	.098	.137	.466	.104	.122	.309	.267	-.275	-.236	.272
Nehézséget okoz számomra a doktori tézis írása.	-.102	-.122	-.108	-.838	-.165	.042	-.281	.010	.007	.091
Nehézséget okoz számomra a doktori tézis szerkezetének meghatározása.	-.112	-.034	-.011	-.805	.080	-.063	-.053	-.150	.071	.063
Alkalmatlannak érzem magam a doktori tanulmányokban való részvételre.	-.481	-.049	.097	-.556	.118	-.165	.138	-.029	-.092	.017
A doktori program alatt a társadalmi/szociális életemre kevesebb időt fordítottam.	.114	.046	-.089	.004	.805	.201	.004	.022	.169	.084
Félek, hogy a doktori program miatt lemaradok valamilyen társasági eseményről, baráti találkozóról.	-.084	-.042	.038	.063	.768	-.179	-.002	-.174	-.131	.070
A doktori program alatt az egészségi állapotomra kevesebb időt fordítottam.	-.035	-.152	.019	.055	.685	.266	-.117	-.149	.043	.116
Időnként azt érzem, hogy nem tudom megbeszélni a tanulmányi kérdéseimet a családdal vagy a barátaimmal.	.025	.016	.033	-.301	.592	-.257	-.025	.354	-.282	-.168
Mindig újraolvasom a szövegrészt, amit írtam.	.190	.033	.159	.036	.009	.727	.161	.167	.080	-.239

Rotált átviteli mátrix										
	Főkomponens									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Képes vagyok az önálló munkavégzésre a doktorim során.	.363	.235	.086	.111	.108	.663	.018	.107	-.121	-.143
Része vagyok a doktoranduszokat összefogó érdekvéviselési szervezeteknek, hallgatói osztályoknak (pl. RODOSZ, DOSZ, stb.).	.078	-.015	.447	.004	-.085	-.549	.104	-.068	.037	-.132
A doktori munka strukturátlanságai miatt kevésbé vagyok motivált.	-.022	-.082	.001	-.378	.184	.084	-.735	-.024	.146	.004
Kellő információt kapok a tanszéki és a doktori iskolák elvárásairól.	.198	.387	.185	-.099	-.049	.059	.606	.006	.275	-.113
Értem és meg is tudok felelni a tanszéki elvárásoknak.	.504	.175	.257	.150	.074	.119	.509	-.034	-.041	-.129
Készülök a témavezetői ülésekre.	.206	.343	-.021	-.011	.328	.269	.427	.275	.283	.251
Főként formális kommunikáció révén jutok hozzá információkhoz a doktoranduszi kötelezettségeimmel kapcsolatosan.	.008	-.042	.063	.112	-.007	.191	.015	.844	.192	-.007
Főként informális kommunikáció révén jutok hozzá az információkhoz a doktoranduszi kötelezettségeimmel kapcsolatosan.	-.053	.131	.136	-.081	.169	-.019	-.035	-.824	.135	-.030
A doktori program befejezése után jó kilátásaim vannak az elhelyezkedésre.	.076	.360	.166	-.065	-.021	-.087	.058	.085	.660	-.007

Rotált átviteli mátrix										
	Főkomponens									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Jó íráskészséggel rendelkezem.	.329	.041	.138	.293	.071	.439	-.173	-.201	.445	-.197
Inkább a többszerzős, kollaboratív írásokat preferálom.	-.035	.047	-.097	-.092	.189	-.192	-.073	.025	-.021	.831

Főkomponens-elemzés, Varimax rotációval (KMO=0,72 magyarázott variancia 69,97 %)